

TARIM EKONOMİSİ

“Türkiye Ekonomisinde Tarımın Yeri”

Doç.Dr. Çağatay YILDIRIM

2025

İÇERİK

1. Tarım Arazisi Varlığı
2. Tarımsal Üretim ve Verim
3. Nüfus
4. İhracat
5. Tarımın GSYH İçindeki Payı
6. Tarım İşletmeleri
7. Türkiye Tarımının Genel Problemleri

1. TARIM ARAZİSİ VARLIĞI

- Türkiye'nin
 - Karasal yüzölçümü: 78.3 milyon ha - 249 ülke içinde 36. sırada
 - Toplam tarım alanı: 38.1 milyon ha - ~%48
 - Tarım arazisi: 23.9 milyon ha
 - Çayır ve mera: 14.6 milyon ha
 - Ekonomik olarak sulanabilir alan: 8.6 milyon ha
 - Sulanan: 5.6 milyon ha
 - Orman ve fundalık: 23 milyon ha - ~%29
 - ~%44'ü verimli orman

Tarım ve Orman Alanları (Bin Hektar)

Yıl	Toplam tarım alanı	Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin alanı	Toplam işlenen tarım alanı					Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı	Uzun ömürlü bitkiler			Çayır ve mera arazisi	Orman alanı		
									Diğer meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı	Bağ alanı	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan				
				Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Süs bitkileri alanı								
														Ekilen alan	Nadas
1988	41 940	27 763	24 786	18 995	5 179	612	-	2 977	1 531	590	856	14 177	20 199		
1989	42 074	27 897	24 880	19 036	5 234	610	-	3 017	1 563	597	857	14 177	20 199		
1990	42 033	27 856	24 827	18 868	5 324	635	-	3 029	1 583	580	866	14 177	20 199		
1991	40 032	27 654	24 631	18 776	5 203	652	-	3 023	1 560	586	877	12 378	20 199		
1992	39 953	27 575	24 563	18 811	5 089	663	-	3 012	1 565	576	871	12 378	20 199		
1993	39 913	27 535	24 481	18 940	4 887	654	-	3 054	1 615	567	872	12 378	20 199		
1994	40 049	27 671	24 605	18 641	5 255	709	-	3 066	1 618	567	881	12 378	20 199		
1995 ⁽³⁾⁽⁴⁾	39 212	26 834	24 314	18 252	5 124	938	-	2 520	1 399	565	556	12 378	20 199		
1996	39 364	26 986	24 457	18 469	5 094	894	-	2 529	1 401	560	568	12 378	20 199		
1997	39 241	26 863	24 239	18 431	4 917	891	-	2 624	1 422	545	658	12 378	20 199		
1998	39 344	26 966	24 362	18 561	4 902	899	-	2 604	1 463	541	600	12 378	20 199		
1999	39 179	26 801	24 213	18 260	5 039	914	-	2 588	1 458	535	595	12 378	20 763		
2000	38 757	26 379	23 768	18 038	4 826	904	-	2 611	1 476	535	600	12 378	20 763		
2001	40 967	26 350	23 740	17 917	4 914	909	-	2 610	1 485	525	600	14 617	20 763		
2002	41 196	26 579	23 905	17 935	5 040	930	-	2 674	1 524	530	620	14 617	20 763		
2003	40 644	26 027	23 310	17 408	4 991	911	-	2 717	1 562	530	625	14 617	20 763		
2004	41 210	26 593	23 813	17 962	4 956	895	-	2 780	1 616	520	644	14 617	20 763		
2005	41 223	26 606	23 775	18 005	4 876	894	-	2 831	1 653	516	662	14 617	21 189		
2006	40 493	25 876	22 981	17 440	4 691	850	-	2 895	1 670	514	712	14 617	21 189		
2007	39 504	24 887	21 979	16 945	4 219	815	-	2 909	1 671	485	753	14 617	21 189		
2008	39 122	24 505	21 555	16 460	4 259	836	-	2 950	1 693	483	774	14 617	21 189		
2009	38 912	24 295	21 351	16 217	4 323	811	-	2 943	1 686	479	778	14 617	21 390		
2010	39 011	24 394	21 384	16 333	4 249	802	-	3 011	1 749	478	784	14 617	21 537		
2011 ⁽⁵⁾	38 231	23 614	20 523	15 692	4 017	810	4	3 091	1 820	473	798	14 617	21 537		
2012	38 399	23 782	20 581	15 463	4 286	827	5	3 201	1 925	462	814	14 617	21 678		
2013	38 423	23 806	20 574	15 613	4 148	808	5	3 232	1 937	469	826	14 617	21 678		
2014	38 558	23 941	20 699	15 782	4 108	804	5	3 243	1 950	467	826	14 617	21 678		
2015	38 551	23 934	20 650	15 723	4 114	808	5	3 284	1 985	462	837	14 617	22 343		
2016	38 328	23 711	20 382	15 575	3 998	804	5	3 329	2 048	435	846	14 617	22 343		
2017	37 964	23 347	19 998	15 498	3 697	798	5	3 348	2 085	417	846	14 617	22 343		
2018	37 797	23 180	19 723	15 421	3 513	784	5	3 457	2 176	417	864	14 617	22 622		
2019	37 716	23 099	19 580	15 398	3 387	790	5	3 519	2 235	405	879	14 617	22 740		
2020	37 762	23 145	19 586	15 628	3 173	779	5	3 559	2 271	401	887	14 617	22 933		
2021	38 089	23 473	19 881	16 062	3 059	755	5	3 591	2 312	390	889	14 617	23 110		
2022	38 501	23 883	20 213	16 529	2 960	718	6	3 671	2 385	385	901	14 617	23 245		
2023	38 588	23 971	20 277	16 745	2 814	712	6	3 694	2 413	378	903	14 617	23 363		
2024 *	38 619	24 002	20 201	16 799	2 655	741	6	3 801	2 516	372	913	14 617	23 363		

2. TARIMSAL ÜRETİM VE VERİM

- Türkiye, tarımsal üretim açısından dış ülkelere bağımlı değil
- Çoğu tarım ürünleri üretiminde ilk 10'da

<http://www.statagri.com>

Bitkisel Üretim

- Türkiye'nin Dünyada **ilk sırada** ürettiği ürünler
 - Fındık, Kiraz, İncir, Kayısı
- Türkiye'nin Dünyada **2. sırada** ürettiği ürünler
 - Ayva, Haşhaş tohumu, Kavun, Karpuz
- Türkiye'nin Dünyada **3. sırada** ürettiği ürünler
 - Mercimek, Antepfıstığı, Kestane, Vişne, Hıyar
- Türkiye'nin Dünyada **4. sırada** ürettiği ürünler
 - Ceviz, Zeytin, Elma, Domates, Patlıcan, Ispanak, Biber

Detaylı bilgi:

<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Tarla-Ve-Bahce-Bitkileri/Urunler-Ve-Uretim>

Yıllara Göre Bitkisel Üretim Miktarı (Ton)

Ürün Grubu	Yıllar			Değişim (%)	Değişim (%)
	2002	2023	2024	(2023-2024)	(2002-2024*)
Tarla Bitkileri	58.124.519	79.449.572	74.877.234	-5,8	28,8
Meyveler	13.273.350	25.709.904	26.545.485	3,3	100,0
Sebzeler	25.823.567	31.787.928	33.572.402	5,6	30,0
Çay ve Baharat Bitkileri	884.700	1.698.146	1.842.475	8,5	108,3
TOPLAM	98.106.136	138.645.550	136.837.596	-1,3	39,5

Kaynak: TÜİK.

Ortalama deęerler, FAO <http://www.fao.org>

Ürünler	Üretim (1000ton)	Dünya üretimindeki pay (%)	Ortalama verim (kg/ha)		
			Türkiye	Dünya	AB
Buğday*	17650	2,29	2665	3492	5537
Arpa	7000	4,95	2691	2461	3963
Mısır	5700	0,50	9635	5924	8392
Çeltik	940	0,12	7824	4679	6736
Pamuk	2570	3,62	4955	2191	2984
Şeker pancarı	18900	6,88	61550	57155	68469
Tütün	80,2	1,32	863	1809	2291
Çay	270	4,26	3229	1512	4520
Soęan	1930	2,00	32614	19201	30731
Sebze	24137	2,22	34203	18810	28074
Meyve	23598	2,72	17248	12752	12538
Portakal	1900	2,52	37397	16872	23726
Fındık*	765	64,00	1028	1037	986

Hayvansal Üretim

<https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf>

- **Sığır varlığı:** ~18 milyon (Avrupa'da 1., Dünyada 19.)
- **Koyun ve keçi varlığı:** ~58 milyon (Avrupa'da, 1., Dünyada 7. ve 21.)
- **İnek sütü verimi (yıllık):** 3158 lt/baş (AB: 7509 lt/baş, Dünya: 2678 lt/baş)
- **Sığır eti verimi (karkas ağırlığı):** 351,5 kg/baş (Dünya: 214kg/baş, Avrupa: 298 kg/baş)

3. NÜFUS

- Ülke kalkınmasında 1.derecede önemli
 - Sosyal ve ekonomik nitelikleri (talebin oluşması, işgücü ihtiyacı kaynağı)
- Türkiye nüfusu 85.664.944 kişi (Dünyada 17., Avrupada 1.)
 - Artış hızı %0.11
 - www.tuik.gov.tr

İşsizlik

- İstihdam edilen nüfus: 32.772.000
 - %14.8 – Tarım (Gelişmiş ülkelerde düşük. İngiltere %1.5, ABD %1.3)
 - %27.3 - Sanayi
 - %57.9 - Hizmet
- **İşsiz:** 15 yaş ve üzeri işi olmayan, cari fiyat düzeyinde çalışmaya hazır olan ve bir iş bulmak için çaba gösteren
 - İşsizler + çalışanlar = işgücü
- işsizlik oranı? www.tuik.gov.tr
- Dünyada işsizlik? <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate>

Çalışmadan, öğrenmeden, yorulmadan rahat yaşamamanın yollarını alışkanlık haline getirmiş milletler, evvela haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra da istikballerini kaybederler.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

4. İHRACAT

- Dünyadaki 249 ülkenin ~%90'ına ihracat

- 2018 (229 ülke)
- 2019 (224 ülke)
- 2020 (226 ülke)
- 2021 (229 ülke)
- 2022 (229 ülke)
- 2023 (224 ülke)
- 2024 (226 ülke)
- 2025 (227 ülke)
 - 197'si TL ile

*10 aylık veri

Yıllar	Toplam İhracat (000.000 \$)	Doğrudan Tarım Ürünleri İhracatı	
		(000.000 \$)	Toplam ihracattaki payı (%)
2025*	224.469	7.348	3,27
2024	261.778	9.484	3,62
2023	255.627	9.633	3,77
2022	254.169	7.767	3,06
2021	225.214	7.156	3,18
2020	169.637	5.956	3,51
2010	113.930	4.941	4,3
2000	27.775	2.891	10,4
1990	12.959	2.347	18,1
1980	2.910	1.672	57,4
1970	588	443	75,3
1965	464	352	75,9

4. İHRACAT

- Doğrudan tarım ürünleri (\$)
 - İhracat değeri: 9.484.409.325
 - İthalat değeri: 11.008.630.854
- Doğrudan tarım ürünleri + gıda ürünleri imalatı + içecek imalatı + tütün + tekstil + giyim + ağaç +deri (\$)
 - İhracat değeri: 66.955.854.775
 - İthalat değeri: 35.430.821.061

www.tuik.gov.tr

4. İHRACAT

Hatırlatma

- Tarım ürünleri talebi inelastik:
 - Fiyat düşünce, talep artışı fazla olmaz.
 - Üretim artınca fiyat düşer, ürün elde kalır, stok masrafları oluşur.
- Çözüm önerisi: ihracatın çeşitlendirilmesi
 - Türkiye ürün çeşitliliği konusunda iyi konumda fakat daha iyi olabilecek potansiyeli var

5. TARIMIN GSYH İÇİNDEKİ PAYI

GSYH: Belirli bir zaman içinde bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri

- Gelir yöntemi, Harcama yöntemi ve Üretim yöntemi ile GSYH
- GSYH, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesinde ve ülkelerin karşılaştırılmasında en çok kullanılan ölçü
 - Nominal GSYH'ya göre Dünyada 16. sıradayız (IMF, 2024)
 - Satın alma gücü paritesine göre 12. sıradayız (IMF, 2023)
 - https://tr.wikipedia.org/wiki/Sat%C4%B1n_alma_g%C3%BCc%C3%BC_paritelerine_g%C3%B6re_%C3%BClkeler_listesi

5. TARIMIN GSYH İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	Tarım Sektörünün Payı	GSYH'da tarımın değeri*
1927	%67,0	~2 milyon TL
1938	%47,0	~3 milyon TL
1948	%53,0	~4 milyon TL
1970	%28,3	~38 milyon TL
1980	%23,8	~200 milyon TL
1990	%17,1	~1 milyar TL
2000	%9,7	~17 milyar TL
2010	%8,0	~104 milyar TL
2019	%6,4	~277 milyar TL
2023	%6,4	~1.7 trilyon TL
2024	%5,8	~2.6 trilyon TL
2025**	%5,4	~2.4 trilyon TL

*Değerlendirmeyi yüzdelerle yapmak daha doğrudur.

**9 aylık veriye göre

5. TARIMIN GSYH İÇİNDEKİ PAYI

$$\frac{GSYH \text{ (Gelir yöntemiyle)}}{Nüfus} = \text{kişi başına gelir}$$

2024 yılı: \$15.325

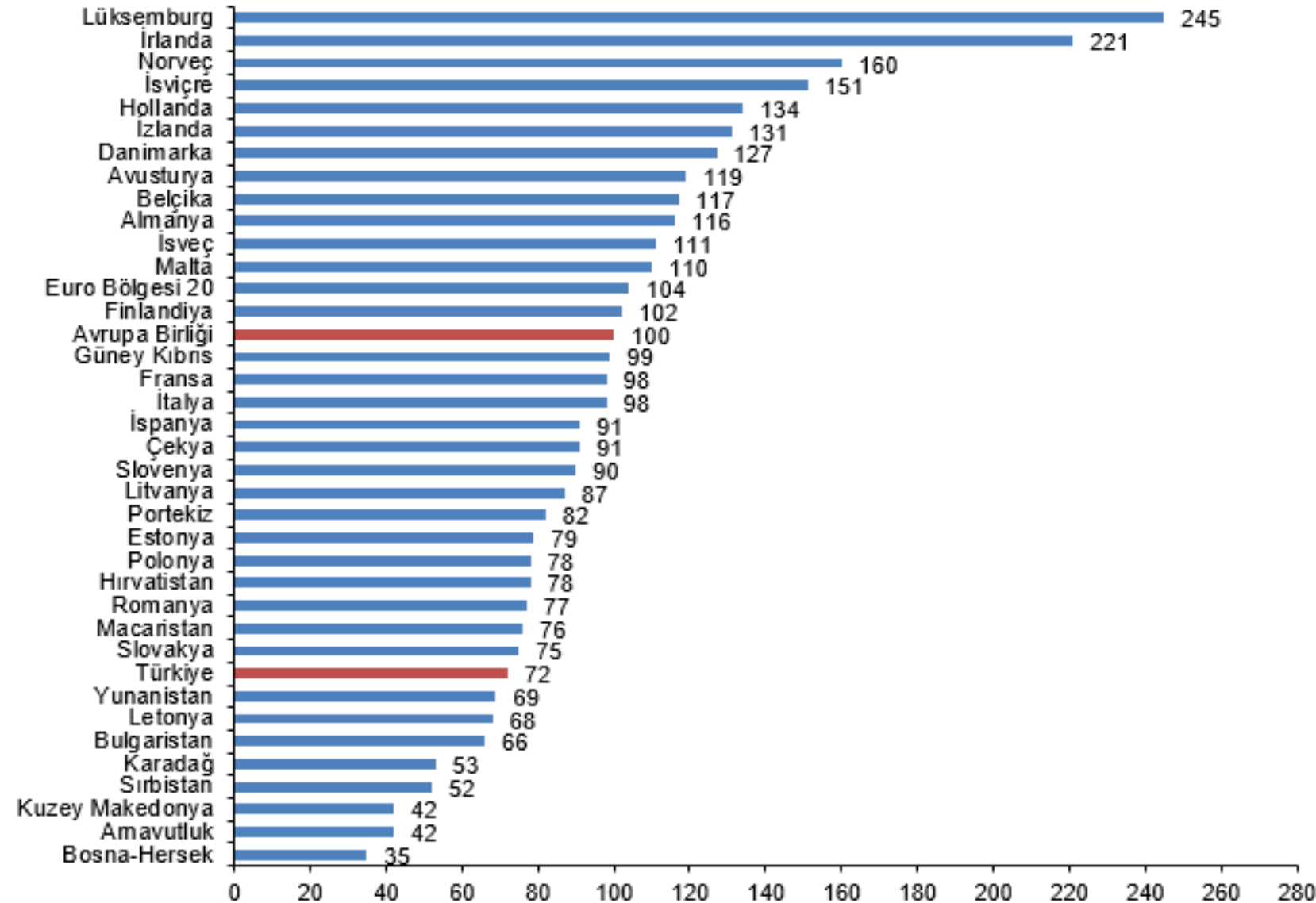
- Çiftçi başına gelir: ~4.000
- Kişi başına düşen gelir (\$) sıralamasında dünyada 64.sıradayız (IMF, 2024)

	Ülke/Bölge	IMF ^{[3][4]}		Dünya Bankası ^[5]		Birleşmiş Milletler ^[6]	
		Tahmin	Yıl	Tahmin	Yıl	Tahmin	Yıl
	Monako	—		240.862	2022	240.535	2022
	Lihtenştayn	—		187.267	2022	197.268	2022
1	Lüksemburg	135.321	2024	128.259	2023	125.897	2022
	Bermuda	—		123.091	2022	117.568	2022
2	İsviçre	106.098	2024	99.995	2023	93.636	2022
3	İrlanda	103.500	2024	103.685	2023	105.993	2022
	Cayman Adaları	—		96.074	2022	91.420	2022
	Man Adası	—		94.124	2021	—	
4	Norveç	90.434	2024	87.962	2023	106.623	2022
5	Singapur	89.370	2024	84.734	2023	78.115	2022
6	ABD	86.601	2024	81.695	2023	76.101	2022
7	İzlanda	85.787	2024	78.811	2023	75.260	2022
	Makao	77.186	2024	66.835	2023	34.585	2022
8	Katar	71.568	2024	87.480	2022	87.974	2022
9	Danimarka	69.273	2024	67.967	2023	68.029	2022
10	Hollanda	67.984	2024	62.537	2023	57.392	2022
	Faroe Adaları	—		66.979	2022	—	

SGP'ye göre kişi başına GSYH endeks değerleri, 2024

[AB27=100]

aritesi

Kaynak: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat)

Hatırlatma

- En düşük gelire sahip %20'lik hane halkı gelirin %6,1'ine sahip
- En yüksek gelire sahip %20'lik kesim gelirin %48,7'sine sahip
- Gini katsayısı: 0,410
 - 0-1 arası, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı bozulur
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2025-53993>

Tarımın GSYH içinde payının azalması.... (1)

Ekonomik gelişme ile birlikte beklenen bir durumdur

1. Tarım ürünleri talebinin gelir elastikiyetinin az olması

- Gelirdeki artışla giyim, eğlence, sağlık, ulaşım gibi harcamaların artırır. Gıdanın % değeri toplam harcamalar içinde azalır

2. Endüstriyel hammaddelerin sanayi sektöründe de üretilmeye başlanması

- Kauçuk ve pamukta olduğu gibi sentetik mal üretiminin hızlanması

Tarımın GSYH içinde payının azalması.... (2)

3. Azalan verimler kanunun tarımda etkisini daha çok göstermesi
 - Arazinin artırılmaması, girdi artışının çıktıya dönüşümünün azalması
4. İç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine gelişmesi:
 - *iç ticaret haddi=çiftçinin sattığı ürün/satın aldığı ürün*
5. Sermayenin diğer üretim faktörlerine oranla daha bol ve ucuz hale gelmesi
 - Gelişmenin ilk safhaları işgücü bol ve ucuz, sermaye kıt ve pahalı; geliştikçe sermaye birikimi artar ve işgücüne oranla sermaye kullanımı daha ucuz hale gelir. Sermaye yoğun endüstrinin gelişimini hızlandırır.

6. TARIM İŞLETMELERİ

- Tarım işletmeleri çoğunlukla küçük aile işletmeleri
- Tarım işletmesi sayısı: ~3 milyon
- Ortalama arazi büyüklüğü: 59 dekar (İngiltere: 679 da, Fransa 282 da, Almanya 177 da)
- Ortalama arazi parça sayısı: 4
 - %7'sinin arazi parçalılığı 10'dan fazla
 - Verimi olumsuz etkiler, üretim masraflarını artırır
 - Üretimde riski azalttırıcı faktör olarak avantajlı olabilir

6. TARIM İŞLETMELERİ

- Muhasebe kayıtları eksik
- Arazi mülkiyet hakkının birden çok kişide
- Kiracılık ve ortakçılık: %3,6 (kayıtlar yetersiz)
- Türkiye’de tarım işletmeleri;
 - Bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapan:%67
 - Sadece bitkisel üretim: %30
 - Sadece hayvancılık: %3

7. TÜRKİYE TARIMININ GENEL PROBLEMLERİ

- Ekonomik kalkınma \neq sanayileşme
 - Iphone 17 maks. fiyat \sim ₺120.000, kaç ton buğday?,
 - Iphone olmadan yaşayabilir miyiz?
 - Buğday olmadan yaşayabilir miyiz?
 - Ekonomik kalkınma = kaynakları etkin kullanma
- Unutmayalım
- Tarımsal, kırsal nüfus geçim kaynağı
 - Tarımın ihracata katkısı (döviz girdisi)
 - Tarımın diğer sektörlerle işgücü ve sermaye katkısı

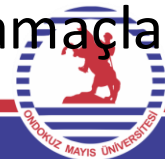

7. TÜRKİYE TARIMININ GENEL PROBLEMLERİ

- Türkiye Dünyanın en büyük tarımsal üretim potansiyeline sahip ülkelerden
 - Genç nüfus, tarım arazisi varlığı, hayvan varlığı, iklim koşulları

Yapısal problemler (1)

- Tarımdaki nüfusun fazlalığı, kişi başına düşen arazi miktarı az, işletmeler küçük
 - Küçük işletmelerin kaynaklarını birleştirmek üzere bir araya getirilmesi gerekli
- Müşterek, iştirak, kira ve ortakçılık şeklinde işlenen ve kayıtlara geçmeyen arazi bölünmelerinde verim daha düşük
- Optimal girdi seviyesinin kullanılamaması nedeniyle verim düşüklüğü
- Pazarlama ağındaki sorunlar
- Verimli tarım arazisinde yapılaşma ve tarım arazisinin tarım dışı amaçla kullanımı

7. TÜRKİYE TARIMININ GENEL PROBLEMLERİ

Yapısal problemler (2)

- Hatalı arazi kullanımı nedeniyle erozyon oluşumu ve verim kaybına yol açması
- Meraların bozularak tarıma açılması
- Mevcut meraların verimsizliği
- Kırsal kesimde dağınık yerleşim tarzının yol açtığı sorunlar
- Tarımsal araştırmaların çiftçi ihtiyaçlarına göre yönlendirilememesi
- Tarımsal amaçlı araştırma sonuçlarının uygulamaya konulamaması sonucu oluşan kaynak israfı
- Tarımsal politikaların kararlılıkla takip edilmemesi, uzun vadeli politika eksikliği

